

ԹՈՒՐԲԱԿԱՆ «ՓԱՓՈՒԿ ՈՒԺԻ» ԳՈՐԾԻՔՆԵՐՆ ՈՒ ԴՐԱՆՑ ՈԼՈՐՏԱՅԻՆ ԿԻՐԱՌՈՒԹՅԱՆ ԴՐՄԵՎՈՐՈՒՄՆԵՐԸ

ՀԱՅԿ ԴԱՐԲԻՆՅԱՆ

Թուրքիայի նախկին ԱԳ նախարար, ապա վարչապետ Ահմեդ Դավութօղլուի անմիջական ջանքերով «փափուկ ուժի» ինստիտուցիոնալացման շրջանակներում վերակազմավորվեցին կամ հիմնադրվեցին մի շարք կազմակերպություններ, որոնք գործունեություն են ծավալում հասարակական, քաղաքական, մշակութային, առողջապահական, գործարար շրջանակներում և այլ ոլորտներում:

Այդ կազմակերպություններն աստիճանաբար դարձան Թուրքիայի «փափուկ ուժի» և հանրային դիվանագիտության հիմնական գործիքները, որոնց աջակցելու՝ «Արդարություն և զարգացում» կուսակցության քաղաքականության հիմնական նպատակը օտարերկրյա հասարակական շրջանակներում Թուրքիայի դրական կերպարը ձևավորելն էր, ինչը մի շարք դեպքերում հնարավոր դարձավ այդ կազմակերպությունների գործունեության շնորհիվ:

Թուրքական հանրային դիվանագիտության և «փափուկ ուժի» ինստիտուցիոնալացման շրջանակներում տարանջատվեցին այն երկրներն ու տարածաշրջանները, որտեղ ակտիվորեն սկսվեցին կիրառվել այդ գործիքները: Չնայած աշխարհագրական տարբերակումներին՝ թուրքական հանրային դիվանագիտության և «փափուկ ուժի» գործիքակազմը մեծ մասամբ նույնն էր:

Բանալի բառեր - *Թուրքիա, Ահմեդ Դավութօղլու, «փափուկ ուժ», հանրային դիվանագիտություն, «Արդարություն և զարգացում» կուսակցություն, «Թուրքական կարմիր մահիկ», «Թուրքիայի համագործակցության և համակարգման գործակալություն», «Յունուս Էմրեի ինստիտուտ», «Թուրք արդյունաբերողների և գործարարների ասոցիացիա»*

Թուրքիայի Հանրապետության որդեգրած արտաքին քաղաքականության մշակման և իրականացման գործում շոշափելի էր միջազգային հարաբերությունների տեսաբան Ահմեդ Դավութօղլուի դերը¹, որի անմիջական ջանքերով արտաքին ճակատում հետապնդած նպատակների հասնելու համար Թուրքիան ավելի մեծ ուշադրություն դարձրեց

¹ Դավութօղլուից բացի՝ ժամանակակից Թուրքիայի արտաքին քաղաքականության ձևավորման գործում ոչ պակաս կարևոր է նաև 1997-2002 թթ. Թուրքիայի ԱԳ նախարարի պաշտոնը զբաղեցրած Բանալի Ջեմի դերը: Այս մասին առավել մանրամասն տե՛ս **Mehmet Ali Tuğtan**, Kültürel Değişkenlerin Dış Politikadaki Yeri: İsmail Cem ve Ahmet Davutoğlu, Uluslararası İlişkiler Dergisi, 13(49), 2016, էջ 3-24. <https://www.uidergisi.com.tr/source/49-1.pdf>

«փափուկ ուժի» ընձեռած հնարավորություններին²:

Այդուհանդերձ, պետք է արձանագրել, որ հասկապես Կենտրոնական Ասիայի և հետխորհրդային տարածքի մյուս երկրներում թուրքական «փափուկ ուժի» հայեցակարգը, որի առաջնական գործիքներից մեկը պետք համարել հանրային դիվանագիտությունը, գործի է դրվել անմիջապես ԽՍՀՄ կազմալուծումից հետո և բացառիկ հնարավորություն է ընձեռել Թուրքիային իր քաղաքական, տնտեսական և մշակութային ազդեցությունը տարածելու թուրքախոս պետությունների շրջանում:

Մինչև քաղաքական դերակատարություն ստանձնելը Ահմեդ Դավութօղլուն Թուրքիայում հեղինակություն վայելող տեսաբան և գիտնական էր, որի հետաքրքրությունների շրջանակը միջազգային հարաբերություններն էին, մասնավորապես քաղաքացիական հակամարտությունները³:

2001 թ. Դավութօղլուն հեղինակել է «Ռազմավարական խորք» աշխատությունը, որտեղ ներկայացրել է միջազգային հարաբերություններում ուժի վերաբերյալ իր պատկերացումները: Նրա համոզմամբ՝ ուժը հստակ չափելի է, որն ունի երկու բաղադրիչ.

- **Անփոփոխ պարամետրեր (ԱՊ)**

պատմություն, աշխարհագրություն, բնակչություն, մշակույթ

- **Պոտենցիալ պարամետրեր (ՊՊ)**

տնտեսություն, տեխնիկական և ռազմական կարողություններ:

Ուժի ամբողջացման և դրա լիարժեք չափման համար անհրաժեշտ են նաև ռազմավարական մտածողություն (ՌՄ), ռազմավարական պլանավորում (ՌՊ) և քաղաքական կամք (ՔԿ): Ի մի բերելով այս ամբողջը՝ Դավութօղլուն սահմանում է ուժի հետևյալ բանաձևը՝

$$\text{ՈՒԺ (ՈՒ)} = (\text{ԱՊ} + \text{ՊՊ}) \times (\text{ՌՄ} \times \text{ՌՊ} \times \text{ՔԿ})^4:$$

2003 թ. Ահմեդ Դավութօղլուին շնորհվեց արտակարգ և լիազոր դեսպանի դիվանագիտական աստիճան, որից հետո նա նշանակվեց վարչապետ Էրդողանի գլխավոր խորհրդական⁵: ԱԶԿ իշխանության հենց առաջին տարիներից «Ռազմավարական խորք»-ում Դավութօղլուի առաջ քաշած տեսությունը դարձավ Թուրքիայի արտաքին քաղա-

---

² Հատկանշական է, որ մի շարք ուսումնասիրողներ հանրային դիվանագիտությունը համարում են «փափուկ ուժի» գործիքներից մեկը, որն օգտագործում են երկրներն իրենց ոչ նյութական ռեսուրսները հավաքագրելու և դրանով այլ երկրների հասարակություններին գրավելու համար: Այս մասին առավել մանրամասն տե՛ս **Sonia Hukil**, *Is Public Diplomacy Inherently a Manifestation of 'Soft Power'?*, *Glendon Journal of International Studies*, 8(1-2), 2015, էջ 11-13. <https://core.ac.uk/download/pdf/229854483.pdf>

³ Տե՛ս **Matthew S. Cohen**, *Ahmet Davutoğlu's Academic and Professional Articles: Understanding the World View of Turkey's Former Prime Minister*, *Turkish Studies*, 17(4), 2016, էջ 527. <https://doi.org/10.1080/14683849.2016.1220838>

⁴ Տե՛ս **Ahmet Davutoğlu**, *Stratejik Derinlik: Türkiye'nin Uluslararası Konumu*, Küre Yayınları, İstanbul, 2014, էջ 17:

⁵ Տե՛ս **Elçin Aktoprak**, *Ahmet Davutoğlu, Stratejik Derinlik: Türkiye'nin Uluslararası Konumu*, *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 1(3), 2004, էջ 175. <https://www.jstor.org/stable/43925926>

քականության գլխավոր հայեցակարգը, իսկ 2009-2014 թթ. Դավութօղլուն ստանձնեց Թուրքիայի ԱԳ նախարարի, իսկ այնուհետև մինչև 2016 թ.՝ երկրի վարչապետի պաշտոնները:

Թուրքիայում հանրային դիվանագիտության և «փափուկ ուժի» ինստիտուցիոնալացման շրջանակներում և Դավութօղլուի անմիջական ջանքերով վերակազմավորվեցին կամ հիմնադրվեցին մի շարք կազմակերպություններ, որոնք գործունեություն են ծավալում հասարակական, քաղաքական, մշակութային, առողջապահական, գործարար շրջանակներում և այլ ոլորտներում: Այդ կազմակերպություններն աստիճանաբար դարձան Թուրքիայի «փափուկ ուժի» և հանրային դիվանագիտության հիմնական գործիքները: Եթե նախկինում դրանց գործունեության շրջանակը հիմնականում սահմանափակվում էր երկրի ներսում, ապա իշխող «Արդարություն և զարգացում» կուսակցության աջակցությամբ նկատելիորեն ընդլայնվեց դրանց շրջանակը՝ հնարավորություն ընձեռելով գործունեություն ծավալել նաև միջազգային ասպարեզում: Այդ կազմակերպություններին աջակցելու՝ ԱԶԿ քաղաքականության հիմնական նպատակը արտասահմանյան մի շարք երկրների հասարակական շրջանակներում Թուրքիայի դրական կերպարը ձևավորելն էր, որը մի շարք դեպքերում հնարավոր դարձավ այդ կազմակերպությունների գործունեության շնորհիվ:

Արտասահմանում առավել ակտիվ գործունեություն ծավալեցին հետևյալ կազմակերպությունները.

- **«Թուրքական կարմիր մահիկ» (Türk Kızılayı):** Կազմակերպության գործունեության հիմքում ընկած է «Կարմիր խաչի և կարմիր մահիկի միջազգային շարժման» գաղափարախոսությունը: Ընդհանուր առմամբ 18 վայրում ներկայացված «Թուրքական կարմիր մահիկ» կազմակերպությունը առողջապահական և հումանիտար մի շարք ծրագրեր է իրականացնում Բալկաններում, Միջին Ասիայում, Մերձավոր Արևելքում, Ասիայում և այլուր⁶: Այս կազմակերպությունը հատկապես ներգրավված է եղել Սիրիայի քաղաքացիական պատերազմի հետևանքով տուժած մի շարք մարդկանց բժշկական և պարենային աջակցություն ցուցաբերելու գործում, որը, անշուշտ, ունեցել է նաև քաղաքական բաղադրիչ և նպատակ: Նույն տրամաբանությամբ և պետական ուղղորդմամբ կազմակերպությունը ներգրավված է եղել COVID-19 համավարակի հաղթահարմանը:

---

⁶ St' u **Samet Kavoğlu**, Yapılandırmacı Perspektiften Kamu Diplomasisi ve Türkiye: ABD Yazılı Basınından Yansımalar, İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi, 11(45), 2013, էջ 121. <https://cdn.istanbul.edu.tr/file/1CD58DF90A/418B7BD815484D59B05F0D4330100A23?doi=10.17064/i%C3%BCifhd.16181>, «Թուրքական կարմիր մահիկի» գործունեության մասին առավել մանրամասն տե՛ս **Serhan Koyuncu Burak Medin**, Resmî Aktörler Bağlamında Dijital Kamu Diplomasisi, International Journal of Social Sciences and Education Research, 3(4), 2017, էջ 1240-1241. <http://static.dergipark.org.tr:8080/article-download/7264/23c1/907a/594e302743ee1.pdf?>

• **«Թուրքիայի համագործակցության և համակարգման գործակալություն» (Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı, TİKA):** ԽՍՀՄ փլուզումից հետո Կենտրոնական Ասիայում և այլ տարածաշրջաններում թյուրքախոս ժողովուրդների հետ Թուրքիայի վարած քաղաքականության մեջ նշանակալի ավանդ ունի այս գործակալությունը, որը զարգացման մի շարք ծրագրեր է իրականացնում այդ երկրների կրթության, մշակույթի, զբոսաշրջության, առողջապահության, գյուղատնտեսության, ֆինանսների և այլ ոլորտներում⁷: Այս կազմակերպությունը հիմնադրվել է 1992 թ. և ԽՍՀՄ փլուզումից անմիջապես հետո հաստատված Կենտրոնական Ասիայի թյուրքալեզու պետությունների հետ հարաբերություններում Թուրքիայի որդեգրած «փափուկ ուժի» իրացման լավագույն օրինակներից է: 2011 թ. վերածնակերպվել և ընդլայնվել են կազմակերպության լիազորություններն ու գործունեության տիրույթը, բարեփոխվել և արդիականացվել են կառավարման կարգն ու որոշումների կայացման գործընթացը: Ներկայումս կազմակերպությունը տարաբնույթ ծրագրեր է իրականացնում աշխարհի շուրջ 60 երկրում: Դրանց առանցքում հիմնականում օսմանյան շրջանի մշակութային ժառանգության վերականգնումն ու գովազդումն է: Մի շարք ծրագրեր են կյանքի կոչվում նաև առողջապահության և հումանիտար բնագավառներում: Հատկանշական է, որ 2003-2007 թթ. կազմակերպությունը ղեկավարել է Թուրքիայի ներկայիս ԱԳ նախարար Հաքան Տիդանը:

• **«Յունուս Էմրեի ինստիտուտ» (Yunus Emre Enstitüsü):** Ինստիտուտը գործում է «Յունուս Էմրե իմանադրամի» հովանավորությամբ: Կազմակերպությունը հիմնադրվել է 2009 թ., որի հիմնական առաքելությունն է ապահովել արտասահմանում թյուրքական մշակույթի, լեզվի և արվեստի ոլորտներում կրթություն ստանալու հնարավորությունը: Ներկայումս աշխարհի տարբեր երկրներում գործում է կազմակերպության 58 կենտրոն⁸: Այդ գործառնություններն ու ծրագրերը, որն այժմ իրականացնում է այդ ինստիտուտը, 1999-2011 թթ. ընթացքում կյանքի են կոչվել «Թուրքիայի համագործակցության և համակարգման գործակալության» հովանու ներքո: Ինստիտուտը հսկայական ավանդ ունի աշխարհի բազմաթիվ երկրներում թյուրքագիտության կենտրոններ

⁷ ԱԶԿ իշխանության օրոք «Թուրքիայի համագործակցության և համակարգման գործակալությունը» որպես հանրային դիվանագիտության իրացման գործիք կիրառելու մասին առավել մանրամասն տե՛ս u **Gökmen Kılıçoğlu, Ayhan Nuri Yılmaz**, Bir Kamu Diplomasisi Kurumu Olarak TİKA'nın AK Parti Döneminde Kullanılması, Türk Dünyası Araştırmaları, 116(229), 2017, էջ 171-182. <https://dergipark.org.tr/pub/tda/issue/60085/870037>

⁸ Թուրքիայի «փափուկ ուժի» հանրային և մշակութային դիվանագիտության իրացման շրջանակներում «Յունուս Էմրեի ինստիտուտի» դերակատարության մասին առավել մանրամասն տե՛ս u **Ahmet Nafiz Ünalımış**, Yumuşak Gücün Tesis Edilmesinde Kültürel Diplomasiinin Önemi ve Bir Uygulayıcı Olarak Yunus Emre Enstitüsü, Turk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi, 91, 2019, 137-159. <http://static.dergipark.org.tr:8080/article-download/28b4/18fb/43a6/5daec1c4bdfc.pdf?>

հիմնադրելու և գործունեություն ծավալելու հարցում: Մասնավորապես, 2012 թ. իրականացվել է «100 գրադարան» նախագիծը, որի շրջանակներում արտասահմանում գործող թյուրքագիտության 100 կենտրոններ հագեցվել են Թուրքիայի և Օսմանյան կայսրության պատմության, գրականության և լեզվի մասին գրականությամբ:

• **«Թուրք արդյունաբերողների և գործարարների ասոցիացիա» (Türk Sanayicileri ve İş İnsanları Derneği, TÜSİAD), «Անկախ արդյունաբերողների և գործարարների ասոցիացիա» (Müstakil Sanayici ve İşadamları Derneği, MÜSİAD):** Այս երկու կազմակերպությունների հովանու ներքո են համախմբված թուրքական գործարար շրջանակների ներկայացուցիչները: Կազմակերպությունները ներկայացված են աշխարհի մի շարք երկրներում: «Թուրք արդյունաբերողների և գործարարների ասոցիացիան» հիմնադրվել է 1971 թ.՝ ներկայանալով որպես աշխարհիկ, ազատական գաղափարախոսության ջատագով և շուկայական հարաբերությունների խորացմանը կողմնակից գործարարների միություն, որը, տնտեսական բնույթի հարցերից բացի, աստիճանաբար սկսել է ներգրավվել որոշակի քաղաքական բաղադրիչ ունեցող գործընթացներում: Այս կառույցը գործունե գործառնություն է ունեցել նաև Թուրքիա-ԵՄ հարաբերություններում, կողմնակից է Թուրքիայի անդամակցությանը ԵՄ-ին և թուրքական շուկայի ինտեգրմանը արևմտյան շուկաներին: «Անկախ արդյունաբերողների և գործարարների ասոցիացիան» հիմնադրվել է 1990 թ.: Ի տարբերություն «Թուրք արդյունաբերողների և գործարարների ասոցիացիայի»՝ այն տեղի է տալիս կրոնին և հատուկ ուշադրություն է դարձնում ընտանիքին, սոցիալական համերաշխությանն ու ազգային ինքնությանը: Այս կազմակերպությանը քաղաքական ակտիվ աջակցություն է ցուցաբերում «Արդարություն և զարգացում» կուսակցությունը, որը գաղափարական մի շարք ընդհանրություններ ունի այդ կառույցի հետ⁹:

Նշված կազմակերպություններից բացի՝ կան տասնյակ այլ կառույցներ, որոնք ԱԶԿ իշխանության օրոք ակտիվորեն ներգրավվեցին արտասահմանյան հասարակությունների շրջանում Թուրքիայի դրական կերպարի ձևավորմանը՝ այդպիսով նպաստելով Թուրքիայի հանրային դիվանագիտության և «փափուկ ուժի» իրացմանը:

Թուրքական հանրային դիվանագիտության և «փափուկ ուժի» ինստիտուցիոնալացման շրջանակներում որոշվեցին նաև այն երկրներն ու տարածաշրջանները, որտեղ ԱԶԿ-ն մտադիր էր ակտիվորեն

---

⁹ Միջազգային ասպարեզում Թուրքիայի հանրային դիվանագիտության, «փափուկ ուժի» և տնտեսական դիվանագիտության կիրառության տեսանկյունից «Թուրքական արդյունաբերության և բիզնես ասոցիացիայի» և «Անկախ արդյունաբերողների և գործարարների ասոցիացիայի» ունեցած առանցքային նշանակության մասին առավել մանրամասն տե՛ս **Derya Büyüktanır**, Public Diplomacy Activities of TÜSİAD and MÜSİAD During the AK Party Era, Akademik Bakış Dergisi, 11(23), 2018, էջ 73-98. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/609472>

կիրառել այդ գործիքները: Չնայած աշխարհագրական այդ տարբերակումներին, հանրային դիվանագիտության և «փափուկ ուժի» գործիքակազմը, որը կիրառում էր ԱԶԿ իշխանությունը, մեծ մասամբ նույնն էր: Հարկ ենք համարում պայմանականորեն առանձնացնել և առանձին-առանձին անդրադառնալ այն չորս միավորներին, որտեղ Դավութօղլուի անմիջական ուղղորդմամբ Թուրքիան կենտրոնացրեց հանրային դիվանագիտության և «փափուկ ուժի» իր ողջ ներուժը.

- *Մերձավոր Արևելք*
- *Հարավային Կովկաս*
- *Թյուրքալեզու պետություններ և ժողովուրդներ*
- *Աֆրիկյան մայրցամաք:*

Մերձավոր Արևելքում Թուրքիայի արտաքին քաղաքականության համար առաջին փորձություններից մեկը «Արդարություն և զարգացում» կուսակցության իշխանության օրոք 2003թ. Իրաքի դեմ սկիզբ առած պատերազմական գործողություններն էին, որի նախաձեռնողը ԱՄՆ-ն էր՝ Թուրքիայի ամենակարևոր դաշնակիցներից մեկը: ԱԶԿ իշխանության օրոք Թուրքիայի Ազգային մեծ ժողովը մերժեց ԱՄՆ նախագահ Ջորջ Բուշի դիմումը՝ թույլ տալ Միացյալ Նահանգներին օգտագործել Թուրքիայի ռազմական վեց օդակայանները, միջերկրածովյան երեք նավահանգիստները և Թուրքիայի տարածքը 80 հազար ԱՄՆ զինվորականների՝ դեպի Իրաք տեղաշարժն ապահովելու համար¹⁰: Ընդ որում, ԱՄՆ-ին աջակցություն ցուցաբերելուն դեմ էր հատկապես թուրքական հասարակության իսլամական հայացքներ ունեցող շերտը, որի ներկայացուցիչները ԱՄՆ-ին Թուրքիայի աջակցության վերաբերյալ հարցի քննարկման նախօրեին ԹԱՄԺ մի շարք պատգամավորների էլեկտրոնային փոստին հասցեագրում էին «Քվեարկիր ոչ» բովանդակությամբ նամակներ¹¹: Իրաքի համար դժվար այս ժամանակաշրջանում Թուրքիայի զուսպ քաղաքական պահվածքը որոշակիորեն փոխեց արաբական աշխարհի բացասական վերաբերմունքը Թուրքիայի հանդեպ, որը ձևավորվել էր Սառը պատերազմի ընթացքում ՆԱՏՕ-ին անդամակցելու, Արևմուտքի հետ սերտ դաշնակցային հարաբերություններ հաստատելու և հատկապես 1949 թ. Իսրայելի անկախությունը ճանաչելու հետևանքով¹²:

Արաբական աշխարհում Թուրքիայի դրական կերպարը ձևավորելու գործում առանցքային էր նաև ԱԶԿ իշխանության սկզբնական տա-

---

¹⁰ St' u **Ramazan Gözen**, Causes and Consequences Of Turkey's Out-Of-War Position In The Iraq War Of 2003, The Turkish Yearbook of International Relations, 36, 2005, էջ 76-77. <https://dSPACE.ankara.edu.tr/xmlui/bitstream/handle/20.500.12575/65601/8622.pdf?sequence=1>

¹¹ St' u նույն տեղը, էջ 79:

¹² Արաբական աշխարհում Թուրքիայի հանդեպ բացասական վերաբերմունքի ձևավորման պատճառների և ընթացքի վերաբերյալ առավել մանրամասն տե՛ս **Dietrich Jung**, Turkey and the Arab World: Historical Narratives and New Political Realities, Mediterranean Politics, 10(1), 2005, էջ 3-7. <https://doi.org/10.1080/1362939042000338818>

րիներին թուրք-սիրիական հարաբերությունների աննախադեպ ջերմացումը. «*Սասնի այցը Թուրքիա և Էրդոդանի այցը Սիրիա 2004 թ. կտրուկ բարելավեցին թուրք-սիրիական հարաբերությունները: Սիրիան դադարեցրեց աջակցությունը «Քրդական բանվորական կուսակցությանը» և ճանաչեց Հաթայը որպես Թուրքիայի անքակտելի մաս: Զարգացան նաև տնտեսական հարաբերությունները: Ստեղծվեց տարածաշրջանային զարգացման ծրագիրը, ինչպես նաև ստորագրվեց ռազմական համագործակցության պայմանագիր: Երկկողմ հարաբերությունները թնկնդեցին նոր փուլ, երբ երկու երկրների միջև 2009 թ. վերացվեց վիզային ռեժիմը»¹³: Աստիճանաբար Սիրիան դարձավ Մերձավոր Արևելքում Թուրքիայի հանրային դիվանագիտության և «փափուկ ուժի» օգտագործման հիմնական կենտրոնը¹⁴, որը, Դավութօղլուի համոզմամբ, դրական ազդեցությունն էր ունենալու ոչ միայն թուրք-սիրիական երկկողմ հարաբերությունների բարելավման, այլև արաբական աշխարհում Թուրքիայի հանդեպ առավել բարյացակամ վերաբերմունքի ձևավորման վրա: Այդուհանդերձ, Սիրիայի շուրջ հետագայում ծավալված իրադարձությունները և թուրք-սիրիական հարաբերությունների ծայրաստիճան լարումը մատնանշեցին, որ Սիրիայում Թուրքիայի քաղաքականությունը դարձավ ոչ միայն թուրքական «փափուկ ուժի» և հանրային դիվանագիտության ամենահաջող օրինակներից մեկը, այլև այդ նույն քաղաքականության ձախողման լավագույն դրսևորումը:*

Թուրքիան ակտիվորեն ներգրավվեց նաև արաբ-խորայելական հակամարտության կարգավորմանը՝ միջնորդական առաքելություն ստանձնելով Սիրիա-Իսրայել հարաբերությունների կարգավորման բանակցություններում: 2010 թ. մայիսի 20-ին միջազգային հեղինակավոր պարբերականներից մեկում տպագրված իր հոդվածում Թուրքիայի ԱԳ նախարար Դավութօղլուն ներկայացրեց Մերձավոր Արևելքում Թուրքիայի արտաքին քաղաքականության պատկերացումները. «Մերձավոր Արևելքի վերաբերյալ Թուրքիան ունի իր պատկերացումները: Այդ պատկերացումները ներառում են ողջ տարածաշրջանը: «Քուրդիստանի աշխատավորական կուսակցության», Թուրքիայի դեմ տասնամյակներ շարունակ սահաբեկչական գործողություններ իրականացրած

¹³ Thowhidul Islam, Turkey's AKP foreign policy toward Syria: shifting policy during the Arab Spring, International Journal on World Peace, 33(1), 2016, էջ 9. https://www.researchgate.net/publication/335881395_Turkey's_AKP_foreign_policy_toward_Syria_shifting_policy_during_the_Arab_Spring

¹⁴ Թուրքիայից բացի՝ Սիրիայի հետ հարաբերություններում հանրային դիվանագիտության և «փափուկ ուժի» գործիքակազմից օգտվել է նաև Իրանի Բալանական Հանրապետությունը: Սիրիայի հետ հարաբերություններում այս երկու երկրների «փափուկ ուժի» բովանդակային և կիրառական տարբերությունների մասին առավել մանրամասն տե՛ս **Ozüm Sezin Uzun, Mojtaba Barghandan**, Public Diplomacy of Turkey and Iran: The Syrian Case, Adnan Menderes University, Journal of Institute of Social Sciences, 4(3), 2017, էջ 33-42. <http://static.dergipark.org.tr:8080/article-download/dee2/be07/ac65/5a40b1318f39a.pdf>

քրդական ծայրահեղական խմբերի դեմ պայքարը կամ հատուկ երկրներին հակակշռելու ջանքերը չեն կարող սահմանափակվել: Թուրքիան կարող է օգտագործել Մերձավոր Արևելքի վերաբերյալ իր յուրահատուկ ընկալումները, «գետնի» վրա արդյունավետ գործելու դիվանագիտական ներուժը: Թուրքիայի քաղաքականությունը՝ Լիբանանի հանդեպ, Պաղեստինյան հարցի կարգավորմանը միտված՝ Միջին և Իսրայելի միջև Թուրքիայի միջնորդական առաքելության փորձերը, թուրքական ջանքերը 2005 թ. խորհրդարանական ընտրություններում իրաքյան սունիների մասնակցությունն ապահովելու ուղղությամբ և կառուցողական ներգրավումը իրանական միջուկային խնդրում Մերձավոր Արևելքում Թուրքիայի արտաքին քաղաքականության հայեցակարգի անբաժան մասն են»¹⁵:

Թեև **Հարավային Կովկասի** տարածաշրջանի հանդեպ Թուրքիայի որդեգրած քաղաքականությունը մշտապես մշակվել և ներկայացվել է որպես մեկ ամբողջություն, բայց այդ երկրում արտաքին հարաբերությունների վերաբերյալ որոշումներ կայացնողների պատկերացումներում մշտապես առանձնացել են Հարավային Կովկասի և Ադրբեջանի հանդեպ ընկալումները՝ հաշվի առնելով վերջինիս հետ քաղաքական, մշակութային, ինքնության և արժեհամակարգային նմանություններն ու սերտ կապերը, ինչպես նաև երկու երկրների միջև հաստատված սոցիալ-տնտեսական և ռազմաքաղաքական համագործակցությունը¹⁶: Եթե Խորհրդային Միության փլուզումից հետո Ադրբեջանի հետ հարաբերությունները առանձնապես կարևոր էին ներկայացնում վերը թվարկված պատճառներով, ապա Հարավային Կովկասի մյուս երկրների՝ Վրաստանի և Հայաստանի հետ թուրքական քաղաքականության դրդապատճառներն այլ էին: Հայաստանի անկախացումը և Լեռնային Ղարաբաղի հակամարտության բռնկումը նպաստեցին, որ Հայաստանի հանդեպ թուրքական քաղաքականությունը ձևավորվի Թուրքիայի անվտանգային քաղաքականության համատեքստում:

2008 թ. օգոստոսին վրաց-ռուսական ռազմական գործողություններից հետո Հարավային Կովկասի ողջ տարածաշրջանի հանդեպ Թուրքիայի քաղաքականությունը ձևավորեց անվտանգային խնդիրները, որոնք շարունակում էին զուգահեռվել Ադրբեջանի հետ բարձր մակարդակի քաղաքական և տնտեսական հարաբերությունները պահպանելու և զարգացնելու անհրաժեշտությանը:

Դավաճող լուրի անմիջական նախաձեռնությամբ ԱԶԿ իշխանութ-

¹⁵ **Ahmet Davutoğlu**, Turkey's Zero-Problems Foreign Policy, Foreign Policy, accessed November 7, 2023, <https://foreignpolicy.com/2010/05/20/turkeys-zero-problems-foreign-policy/>

¹⁶ ԽՍՀՄ փլուզումից հետո թուրք-ադրբեջանական երկկողմ հարաբերությունների օրակարգի ամենակարևոր հարցերի մասին առավել մանրամասն տե՛ս **Bülent Aras, Pinar Akpınar**, The Relations between Turkey and the Caucasus, Perceptions, 16(3), 2011, էջ 57-59. http://static.dergipark.org.tr:8080/article-download/ae49/1de8/c73b/JA36PA23SG/5c4976c1219a1_9f74dfe09514a083e309b58695720de5.pdf?

յան սկզբնական տարիներին Հայաստանի հետ Թուրքիայի հարաբերությունների կարգավորման գործընթացը դարձավ Թուրքիայի արտաքին քաղաքականության վերաբերյալ Դավութօղլուի տեսության ամենակարևոր բաղադրիչներից մեկը: Մեր համոզմամբ՝ Թուրքիայի անվտանգային միջավայրի բարելավումը կամ թուրքական կողմի համար Հայաստանի հետ քաղաքական և սոցիալ-տնտեսական երկկողմ հարաբերությունների հաստատման և զարգացման հեռանկարների շահավետությունը, անշուշտ, կարևոր, բայց ոչ հիմնական մղումներն էին հայ-թուրքական հարաբերությունների կարգավորման թուրքական ընկալումների տեսանկյունից: Հայաստանի հետ հարաբերությունների կարգավորումը, որը Թուրքիայում¹⁷ և ողջ աշխարհում ընկալվում էր որպես Թուրքիայի համար ամենակնճռոտ, ընդհուպ բարդություների տիրույթ տեղափոխված խնդիրներից մեկը¹⁸, կարևոր էր միջազգային ասպարեզում այդ երկրի դրական կերպարի ամբողջացման տեսանկյունից: Մյուս կարևոր դրդապատճառը ցեղասպանությունները ժխտող երկրների շարքից Թուրքիային դուրս բերելու մղումն էր:

2008 թ. օգոստոսին ռուս-վրացական ռազմական գործողություններից անմիջապես հետո՝ օգոստոսի 13-ին, Թուրքիայի վարչապետ Ռեջեփ Թայիփ Էրդողանը Մոսկվայում Ռուսաստանի Դաշնության նախագահ Դմիտրի Մեդվեդևի հետ հանդիպումից հետո հայտարարեց «Կովկասի կայունության և համագործակցության պլատֆորմ» ստեղծելու մտադրության մասին¹⁹: Հասկանալի էր, որ այս նախաձեռնությունը արտաքին հարաբերություններում Թուրքիայի որդեգրած հանրային դիվանագիտության և «փափուկ ուժի» համատեքստում իրականացվող միջնորդական առաքելությունների ևս մեկ բաղկացուցիչն էր՝ ի թիվս Իսրայելի և Սիրիայի, Աֆղանստանի և Պակիստանի, ԱՄՆ-ի և Իրանի միջև հարաբերությունների կարգավորմանը կամ Սուդանում կայունության հաստատմանն ուղղված՝ Թուրքիայի գործադրած ջանքերի²⁰:

---

¹⁷ Հայ-թուրքական հարաբերությունների կարգավորման գործընթացը լայնորեն քննարկվում էր նաև թուրքական մամուլում, որի մասին առավել մանրամասն տե՛ս **Դավիթ Սաֆարյան**, «Ճուտբոլային դիվանագիտության» արձագանքները թուրքական մամուլում, «Բանբեր Երևանի համալսարանի. Միջազգային հարաբերություններ, Քաղաքագիտություն», 3(27), 2018, էջ 47-57. http://ysu.am/files/04D_Safaryan.pdf

¹⁸ Հայ-թուրքական հարաբերությունների կարգավորման գործընթացում պակաս կարևոր չէր նաև Ադրբեջանի ծայրահեղ բացասական վերաբերմունքը գործընթացի հանդեպ: Այս մասին առավել մանրամասն տե՛ս **Bülent Aras, Fatih Özbay**, Turkish-Armenian Relations: Will Football Diplomacy Work?, SETA Policy Brief, 24, 2008 էջ 3. http://setad.org/wp-content/uploads/2015/05/SETA_Policy_Brief_No_24_Bulent_Aras_Fatih_Ozbay.pdf

¹⁹ Վարչապետ Էրդողանը հաջորդ օրը օգոստոսի 14-ին, այցելեց Թբիլիսի, որտեղ ևս բարձրաձայնեց «Կովկասի կայունության և համագործակցության պլատֆորմ» ստեղծելու թուրքական նախաձեռնության մասին: Առավել մանրամասն տե՛ս **Mitat Çelikpala**, Türkiye ve Kafkasya: Reaksiyoner Dış Politikadan Proaktif Ritmik Diplomasiye Geçiş, Uluslararası İlişkiler Dergisi, 7(25), 2010, էջ 108-111. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/uidergisi/issue/39272/462474>

²⁰ Տե՛ս **Eleni Fotiou**, “Caucasus Stability and Cooperation Platform”: What is at Stake for

ԽՍՀՄ փլուզումից հետո Թուրքիան ակտիվ նախաձեռնողակա- նություն դրսևորեց *թյուրքալեզու պետությունների և ժողովուրդների* հետ հարաբերությունների զարգացման ուղղությամբ՝ ձգտելով միջազ- գային հարաբերություններում դառնալ այդ սուբյեկտների շահերը և հետաքրքրությունները ներկայացնող հիմնական դերակատար: Հատ- կանշական է, որ ԽՍՀՄ փլուզումից անմիջապես հետո Կենտրոնական Ասիայում և Հարավային Կովկասում «փափուկ ուժի» նկատելի բա- դադրիչով Թուրքիայի որդեգրած արտաքին քաղաքականության վե- րաբերյալ դեռևս 2010 թ. գրել է Թուրքիայի ներկայիս ԱԳ նախարար Հաքան Ֆիդանը՝ նշելով, որ Թուրքիան այդ ժամանակ, ի թիվս մի շարք նպատակների, հետամուտ էր նաև նորանկախ թյուրքախոս պետու- յունների և Թուրքիայի միջև ինստիտուցիոնալ հարթակի ձևավորմանը և ցանկանում էր մերձեցնել ու զարգացնել լեզվական և մշակութային կապերը²¹:

ԱԶԿ իշխանության և Թուրքիայի արտաքին քաղաքականության վերաբերյալ Դավութօղլուի տեսության շրջանակներում կառավա- րությունը ինստիտուցիոնալիզացրեց իր այդ նկրտումները: Թուրքիայի ակտիվ ներգրավմամբ 2009 թ. ստեղծվեց «Թյուրքալեզու պետություն- ների համագործակցության խորհուրդը», որին մաս կազմող պետու- յուններին միավորում էին ընդհանուր պատմությունը, լեզուն, ինք- նությունը և մշակույթը: 2021 թ. Խորհուրդը վերափոխվեց կազմակեր- պության՝ հավակնելով էլ՝ ավելի ընդլայնելու իր ներգրավվածությունն ու գործառույթները միջազգային հարաբերություններում: Հարկ է նշել, որ ավելի վաղ՝ 1993 թ., Թուրքիայի, Ադրբեջանի, Ղազախստանի, Ղրղըզստանի, Ուզբեկստանի մշակույթների նախարարների ստորագ- րությամբ հիմնադրվել էր նաև «Թյուրքական մշակույթի միջազգային կազմակերպությունը», որը ԶԼՄ-ներում և որոշ հետազոտություննե- րում որակվեց որպես «Թյուրքական ՅՈՒՆԵՍԿՕ»՝ ավելի ուշ օգտա- գործվելով որպես թուրքական հանրային դիվանագիտության և «փա- փուկ ուժի» գործիք²²:

Թյուրքական աշխարհում Թուրքիայի հանրային դիվանագիտու- յան և «փափուկ ուժի» արդյունավետ կիրառման համար, նշվածներից բացի, դրանց առընթեր կամ անկախ հիմունքներով ստեղծվեցին մի շարք այլ հարթակներ, որոնց թվում են «Թյուրքալեզու երկրների և ժո- ղովուրդների մեդիա հարթակը», «Թյուրքալեզու պետությունների մե-

Regional Cooperation?, ICBSS, Policy Brief, 16, 2009, էջ 5, accessed November 7, 2023. https://www.files.ethz.ch/isn/104737/PB_16.pdf

²¹ Տե՛ս **Hakan Fidan**, Turkish Foreign Policy Towards Central Asia, Journal of Balkan and Near Eastern Studies, 12(1), 2010, էջ 109. <https://doi.org/10.1080/19448950903507560>

²² «Թյուրքական մշակույթի միջազգային կազմակերպությունը» հանրային դիվա- նագիտության և «փափուկ ուժի» շրջանակներում օգտագործելու մասին առավել ման- րամասն տե՛ս **Erman Akilli**, Turksoy, Turkic Council and Cultural Diplomacy: Transactionalism Revisited, Journal of Social Sciences of the Turkish World (Bilig), 91, 2019, էջ 1-25. <http://bilig.yesevi.edu.tr/yonetim/icerik/makaleler/4558-published.pdf>

դիա ֆորումը», «Թյուրքալեզու պետությունների խորհրդարանական վեհաժողովը» և այլն²³:

Թուրքիայի «փափուկ ուժի» և հանրային դիվանագիտության մեկ այլ գործիք դարձավ 2010 թ. հիմնադրված «Արտասահմանցի թուրքերի և բարեկամ ժողովուրդների նախագահությունը», որի առաքելությունը հռչակվեց համակարգել արտասահմանում բնակվող թուրքերի, բարեկամ ժողովուրդների և Թուրքիայում ուսում ստացած արտասահմանցիների գործունեությունը սոցիալ-տնտեսական, մշակութային և այլ ոլորտներում²⁴:

Աֆրիկյան մայրցամաքի երկրների հետ Թուրքիայի հարաբերությունները ունեն բավականին երկար պատմություն արմատները ձգվում են մինչև Օսմանյան կայսրության ժամանակաշրջան²⁵: Աֆրիկյան ուղղությամբ ուշադրությունը հատկապես աճեց ԱԶԿ իշխանության օրոք. 2005 թ. Թուրքիան հռչակեց «Աֆրիկայի տարի», իսկ 2008-ին Ստամբուլում տեղի ունեցավ «Թուրքիա-Աֆրիկա համագործակցության գագաթնաժողովը», *«որին մասնակցեցին աֆրիկյան մայրցամաքի հիսուն երկրների ներկայացուցիչներ: Նույն 2008-ին Թուրքիայի ԱԳ նախարար Ալի Բարաջանը հայտարարեց, որ Թուրքիայի նոր արտաքին քաղաքականության շրջանակներում Աֆրիկան հատուկ կարևորություն ունի Թուրքիայի համար, որի արդյունքում որոշում կայացվեց առաջիկա մի քանի տարիների ընթացքում թուրքական տասնհինգ նոր դեսպանություններ հիմնել աֆրիկյան մայրցամաքում»*²⁶: Հատկանշական է, որ աֆրիկյան մայրցամաքում Թուրքիայի արտաքին քաղաքականության առանցքում էր երկու բաղադրիչ՝ մարդասիրական օգնություն²⁷ և տնտեսական քաղաքականություն: 2018 թ. մայիսին հրապա-

²³ St' u **Muharrem Ekşi**, Türkiye'nin Türk Dünyasına Yönelik Diplomasisi, Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi, 17(1), 2017, էջ 182. <https://acikerisim.klu.edu.tr/xmlui/handle/20.500.11857/902>

²⁴ Թուրքական սփյուռքի և հատկապես Բալկաններում բնակվող թուրքերի ներուժը դիվանագիտական նպատակների ծառայեցնելու «Արտասահմանցի թուրքերի և բարեկամ ժողովուրդների նախագահության» գործադրած ջանքերի մասին առավել մանրամասն տե՛ս **Ayhan Yilmaz**, Bir Diaspora Diplomasisi Kurumu Olarak Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı (YTB) ve Balkanlar, Uluslararası Sosyal Araştırmalar Kongresi 2017 Bildiri Kitapçığı, 1(4), 2017, էջ 242-251. <https://www.academia.edu/33445789/>

²⁵ Թուրք-աֆրիկյան պատմական առնչությունների համառոտ անդրադարձը տե՛ս **Kieran Uchehara**, Continuity and Change in Turkish Foreign Policy Toward Africa, Akademik Bakışm, 2(3), 2008, էջ 50-51. <http://static.dergipark.org.tr/article-download/imported/5000142054/5000129857.pdf?>

²⁶ **Mehmet Özkan**, Turkey's Rising Role in Africa, Turkish Policy Quarterly, 9(4), 2010, էջ 94. https://www.researchgate.net/publication/220048169_Turkey's_Rising_Role_in_Africa

²⁷ Աֆրիկյան մայրցամաքում Թուրքիայի մարդասիրական քաղաքականությունն իրականացնող հիմնական կազմակերպությունը «Թուրքիայի համագործակցության և համակարգման գործակալությունն» է, որը մայրցամաքում ակտիվ գործունեություն է ծավալում 2003 թ. ի վեր: Այս մասին առավել մանրամասն տե՛ս **Hakan Fidan, Rahman Nurdun**, Turkey's role in the global development assistance community: the case of TİKA (Turkish International Cooperation and Development Agency), Journal of Southern Europe and the Balkans, 10(1), 2008, էջ 100. <https://doi.org/10.1080/14613190801895888>, Թուրք-աֆրիկյան տնտեսական հարաբերությունների մասին տե՛ս նաև **Elem Eyric Tepecikligo**, Economic Relations Between Turkey and Africa: Challenges and Prospects, The Journal of Sustainable Development

րակած իր մի հողվածում Թուրքիայի ԱԳ նախարար Մևլութ Չավուզօղլուն արձանագրել է, որ Աֆրիկայի հետ Թուրքիայի հարաբերությունների սերտացման արդյունքում Թուրքիայի և աֆրիկյան մայրցամաքի միջև ապրանքաշրջանառությունը 2003 թ. համեմատ աճել է շուրջ 5 անգամ՝ կազմելով 20 միլիարդ ԱՄՆ դոլար: Չավուզօղլուն նշել է նաև, որ Թուրքիայի ազգային ավիափոխադրողը թռիչքներ է իրականացնում աֆրիկյան մայրցամաքի 34 երկրների 52 ուղղություններով, որը հնարավորություն է ընձեռում աֆրիկացիներին ճամփորդելու դեպի Թուրքիա և աշխարհի այլ երկրներ²⁸: Աֆրիկյան մայրցամաքում Թուրքիայի այս քաղաքականությունը ևս մաս էր կազմում արտաքին քաղաքականության Դավութօղլուի տեսության, որը դարձել էր իշխող «Արդարություն և զարգացում» կուսակցության արտաքին քաղաքականության առանցքը:

Հասկանալի է, որ աշխատանքում հիշատակված տարածաշրջանները և Թուրքիայի արտաքին քաղաքականության իրականացմանն աջակցող կազմակերպությունները չեն արտահայտում ամբողջական պատկերը, բայց դրանք կարող են բավարար լինել ԱԶԿ իշխանության սկզբնական տարիներին Թուրքիայի հանրային դիվանագիտության և «փափուկ ուժի», ինչպես նաև Դավութօղլուի հեղինակած տեսության գործնական կիրառության վերաբերյալ ընդհանուր պատկերացում կազմելու համար:

АЙК ДАРБИНЯН – Инструменты турецкой «мягкой силы» и их проявления по сферам. – В рамках институционализации «мягкой силы» в Турции и непосредственными усилиями бывшего министра иностранных дел Турции, а затем премьер-министра Ахмета Давутоглу был основан или реорганизован ряд организаций, занимающихся деятельностью в общественной, политической, культурной сфере, деловых кругах и в других разных областях.

Эти организации постепенно стали основными инструментами «мягкой силы» и публичной дипломатии Турции. Основной целью политики правящей партии «Справедливости и Развития» Турции была поддержка этих организаций и формирование положительного имиджа Турции в общественных кругах ряда зарубежных стран. В ряде случаев это стало возможным благодаря деятельности этих организаций.

В рамках реализации турецкой публичной дипломатии и «мягкой силы» были обозначены различные страны и регионы, где эти инструменты активно использовались. Несмотря на географические различия, инструменты турецкой публичной дипломатии и «мягкой» силы остались во многом одинаковыми.

Ключевые слова: Турция, Ахмед Давутоглу, «мягкая сила», публичная дипломатия, Партия справедливости и развития, Турецкий Красный Полумесяц, Турецкое агентство по сотрудничеству и координации, Институт имени Юнуса Эмре, Турецкая ассоциация промышленности и бизнеса

Law and Policy, 8(1), 2017, էջ 1-33. <https://doi.org/10.4314/jsdlp.v8i1.2>.

²⁸ St' u **Mevlut Çavuşoğlu**, Turkey and Africa are building a solid partnership, Daily Sabah, Daily Sabah, accessed November 7, 2023. <https://www.dailysabah.com/op-ed/2018/05/25/turkey-and-africa-are-building-a-solid-partnership>

HAYK DARBINYAN – *Tools of Turkish "Soft Power" and Examples of Their Implementations by Spheres.* – Within the framework of institutionalization of "soft power" in Türkiye and with the direct efforts of former Turkish Foreign Minister and then Prime Minister Ahmet Davutoğlu, a number of organizations were founded or reorganized in Türkiye, which are active in public, political, cultural, health, business circles and other fields in the country.

These organizations gradually became the leading instruments of Türkiye's "soft power" and public diplomacy. The main goal of the policy of ruling party of Türkiye "Justice and Development" was to support these organizations and to contribute to the formation of a positive image of Türkiye throughout the public circles in a number of foreign countries. In a number of episodes this became possible thanks to the activities of these organizations.

Various countries and regions where these "soft power" tools have been actively used were pointed out within the framework of the implementation of Turkish public diplomacy and "soft power". Despite the geographical differences, the tools of Turkish public diplomacy and "soft" power remained largely the same.

Keywords: *Türkiye, Ahmet Davutoğlu, "Soft Power", Public Diplomacy, Justice and Development Party, Turkish Red Crescent, Turkish Cooperation and Coordination Agency, Yunus Emre Institute, Turkish Industry and Business Association*